

Erkki Liikanen puheenvuoro Louise ja Göran Ehrnroothin säätiön tilaisuudessa
Helsinki 22.3.2018

Ensinnäkin haluan kiittää Louise ja Göran Ehrnroothin säätiötä huomionosoituksesta, jota suuresti arvostan.

Maailmassa on paljon epävarmuutta. On myös poliittisia riskejä, jotka toteutuessaan voivat johtaa vielä heikomman kehityksen tielle. Eduskuntavaalit ovat huhtikuussa ja Euroopan parlamentin vaalit toukokuussa. Vaaleissa annetaan valtuutus arvovalintoihin ja päätöksentekoon. Mitä ovat suuret kysymykset? Miten tutkimus voi tukea päätöksentekijää?

Otan esille kolme kysymysparia:

Aluksi oikeusvaltion asema yhtäältä ja yhteisten ulkorajojen valvonta sekä ihmisten vapaa liikkuvuus toisaalta. Ne ovat merkittäviä aiheita sekä EU- että kansallisissa vaaleissa.

Sitten nuorten syrjäytyminen ja talouden yleiset kasvunäkymät.

Lopuksi ikääntyminen ja ilmastonmuutos.

Oikeusvaltion puolustaminen; ulkorajat ja vapaa liikkuvuus

Pekka Hallberg on arvostettu oikeusvaltion asiantuntija ja hän on luennoinut aiheesta paljon. Hallberg myös kirjoitti Janne Virkkusen kanssa mielenkiintoisen teoksen sanan ja informaation vapaudesta globaalisti.

Freedom House, ajatuspaja Washingtonissa, julkaisi äskettäin vuosittaisen raporttinsa vapauden asemasta maailmassa. Tilanne on huonompi kuin vuosi sitten. Nicaragua ja Uganda ovat pudonneet ei-vapauden maiden joukkoon. Se ei ollut yllätys.

Kaksi muuta ennen vapaata maata pudotettiin osittain vapaiksi. Ne ovat Serbia ja Unkari, molemmat Euroopasta. Unkari on lisäksi EU:n jäsenmaa.

Unkarin kohdalla raportti kertoo syyksi pääministeri Viktor Orbanin Fidesz-puolueen jatkuvat hyökkäykset demokraattisia instituutioita vastaan. Puolue on raportin mukaan käyttänyt määränemmistöään parlamentissa opposition, median, uskonnollisten ryhmien, tutkijoiden, kansalaisjärjestöjen,

tuomioistuinten, turvapaikanhakijoiden ja yksityisen sektorin rajoittamiseksi vuodesta vuoden 2010 lähtien.

Keski- ja Itä-Euroopan maat, Unkari ja Puola mukaan lukien liittyivät Euroopan Unioniin toukokuussa 2004. Olin komissaarina, kun jaoimme hyvässä hengessä omat salkkumme uusien jäsenmaiden komissaarien kanssa. Tunnelma oli optimistinen.

Vuonna 1993, eli 11 vuotta aikaisemmin ja samaan aikaan, kun Suomen omia EU-jäsenyysneuvotteluja käytiin, Keski- ja Itä-Euroopan maiden mahdollista EU-jäsenyyttä käsiteltiin Kööpenhaminan huippukokouksessa. Huippukokous päätti, että nämä maat voivat niin halutessaan pyrkiä jäseneksi, mutta samalla määriteltiin ehdot. Mailla pitää olla vakaat instituutiot, jotka turvaavat demokratian, oikeusvaltion periaatteet, ihmisoikeuksien ja vähemmistön oikeuksien kunnioittamisen ja suojaamisen. Kaikki hakijamaat hyväksyivät neuvottelujen lähtökohdat. Ne ovat myös osa jäsenyys sopimusta.

Unkarin pääministeri Viktor Orbán on viime vuodet puhunut liberaalista demokratiaa vastaan ns. illiberaalisen demokratian puolesta. Mikä ero niillä on? Liberaalisen demokratiaan kuuluu yleisten vaalien lisäksi kaksi tärkeää pilaria, sekä vähemmistöjen oikeudet ja niiden suoja, että kansalaiset perusoikeudet. Illiberaalisessa demokratiassa enemmistö päättää, mutta muut pilarit puuttuvat. Nk. kansan tahto voi nujertaa oikeusvaltion ja itsenäiset oikeusistuimet.

EU nojaa perussopimukseen ja yhteisiin instituutioihin, joiden tehtävänä on valvoa sopimusten noudattamista. Rungas vuosi sitten Euroopan komissio tekikin Puolan osalta ehdotuksen päätökseksi, jonka mukaan on vaara, että maa loukkaa vakavasti oikeusvaltion periaatetta. EU-tuomioistuin asetti vuoden 2018 lopulla toimenpidekiellon laille, joka olisi pakottanut korkeimman oikeuden jäseniä ennenaikaiselle eläkkeelle. Euroopan parlamentti otti puolestaan esille Unkarin. Menettelytavat ovat olemassa, mutta ne vaativat yksimielisyyttä tai poikkeuksellisen suurien enemmistöjä.

On avattu myös toinen tien puuttua oikeusvaltion loukkauksiin. EU:n rahoituskehyksiin on esitetty ehdollisuutta, joka liittyy oikeusvaltion periaatteen noudattamiseen. Jos oikeusvaltion periaatetta rikotaan, voidaan

ohjelmat tai maksut lykätä tai jättyttää. Päätöksentekoon ei silloin tarvita jäsenmaiden yksimielisyyttä.

Oikeusvaltiokysymys tulee olemaan esillä koko syksyn, kun Suomi on EU:n puheenjohtajanaan. Uskon, että Suomi on asiaan hyvin valmistautunut.

EU-barometrin mukaan maahanmuutto on kansalaisten suurin huolenaihe. Näin on ollut vuodesta 2015 lähtien. (maahanmuutto 40%, terrorismi, taloustilanne, ilmastonmuutos ja työttömyys 15-20%).

Toisaalta kansalaiset pitävät ihmisten, tavaroiden ja palvelujen vapaata liikkuvuutta unionin sisällä taas EU:n suurimpana saavutuksena (58%).

Miten vastata? EU:n täytyy vahvistaa yhtenäistä ulkorajojen rajavalvontaa, muutoin vapaa liikkuvuus ei toimi rajojen sisällä. Kun liittokansleri Angela Merkel otti asian esille, sama pääministeri Orban hyökkäsi asiasta saksalaisessa Die Welt-lehdessä Merkeliä vastaan ja puhui Brysselin palkkasotureista.

Suomen ja muiden EU-maiden tulee tarjota suojaa niille, jotka pakenevat henkensä edestä. Siihen velvoittaa meitä kansainväliset sopimuksetkin.

Sen lisäksi monet kehitysmaissa haluavat hakea muualta parempaa elintaso. Emme pysty sitä kaikille tarjoamaan, mutta työmarkkinat tulevat tarvitsemaan maahanmuuttajia elintärkeistä palveluammateista aina vaativiin asiantuntijatehtäviin. Kun emme tänään elä keskellä hallitsematonta muuttoaaltoa, kotimaassa ja EU:ssa olisi valmisteltava ja luotava yhteisen politiikan pohja. Tutkimustyötä maahanmuuttopolitiikasta on Suomessa tehnyt mm. professori Matti Sarvimäki. Hänen tutkimuksensa antavat arvokasta tukea esimerkiksi kotouttamispolitiikasta päätettäessä.

Kasvua syntyy työstä ja tuottavuudesta. Nuorten syrjäytyminen on vakava riski. Kokonaistuottavuuden kasvu on avainasemassa.

Globalisaatio ja maailmankaupan vapautuminen on tukenut kasvua ja työllisyyttä. Ensimmäisenä toteutunut YK:n Millenium-tavoite oli, että miljardi ihmistä nousi äärimmäisestä köyhyydestä. Suuri saavutus.

Mutta kasvun ja globalisaation hedelmät eivät ole jakautuneet kehittyneissä maissa tasaisesti. Työpaikkoja siirtyi Aasian nouseviin talouksiin ja teknologian kehitys on niitä myös lopettanut.

Tässä on yksi taustatekijä viime vuosien poliittiselle kehitykselle. Kehitystaloustutkija Paul Collierin mielestä nykyisessä tilanteessa yliopistokoulutuksen saaneet muodostavat uuden luokan, jonka tulot nousevat ja se vetää keskiarvoja ylöspäin. Vähemmän koulutusta saaneet taas hänen mukaansa muodostavat ”valkoinen työväenluokan”.

Juuri he olivat sen kapinan ytimessä, joka auttoi Donald Trumpia lyömään Hillary Clintonin ja Brexitin kannattajat voittamaan kansanäänestyksessä. Se auttoi ns. keltaliivejä suosioon Ranskassa. Kun presidentti Trump piti kongressissa vuosittaista puhetta kansakunnalle, hän mainitsi usein sanan ”työväenluokka”. Britannia on poliittisessa umpikujassa. Konservatiivien EU-vastustajat voittivat, koska Labourin tukijat vanhoilla teollisuusalueilla kääntyivät heidän kannalleen, vaikkakaan ei samasta syystä.

Suurin huoli ovat nuoret, heidän nykyinen tilanteensa ja pessimistinen näkymä tulevasta. Monissa maissa nuoret uskovat, että heidän tulotonsa tulee olemaan alempi kuin heidän vanhempiensa.

Jos nuorten peruskoulun jälkeinen koulutus jää lyhyeksi tai olemattomaksi, työttömyysriski kasvaa jyrkästi. Jos nuorten työllisyysaste jää pysyvästi alhaiseksi, on se pitkäaikainen ongelma yksilölle ja yhteiskunnalle.

Syntyvyyden laskuun on monia syitä, mutta yllätys ei kuitenkaan ole, jos epävarman tulevaisuuden näkymän jakavat nuoret eivät ensimmäiseksi ole perhettä perustamassa. Eikä myöskään se ole yllätys, että työttömyys ja epävarmuus voi alentaa luottamusta demokraattisiin instituutioihin ja vähentää osallistumista.

Onkin tehtävä kaikki voitava koko nuoreen ikäluokan saamiseksi koulutukseen ja työmarkkinoilla. Myös julkisen talouden kestävyys ja samalla ikääntyvien ihmisten hyvinvointipalvelujen kannalta on avainasemassa se, että nuoret pääsevät työelämään.

Aina kun kansantaloudessa menee paremmin, kasvua ylipäättään vastustavat mielipiteet nousevat esiin. Kun kasvu pysähtyy tai kansantuote jopa supistuu, työttömyys kasvaa nopeasti ja julkinen talous joutuu vaikeuksiin. Silloin nämä mielipiteet siirtyvät taka-alalla. Ensi viikolla ilmestyy tärkeä raportti Suomen

kasvu. On syytä palauttaa mieliin, että juuri talouden kestävä kasvu on hyvinvoinnin lisääntymisen tärkeä perusta.

Meillä suomalaisilla on vahvuutemme. Ihmiset luottavat toisiinsa ja yhteisiin instituutioihin. Osaaminen on myös korkealla tasolla. Asioista kyetään usein sopimaan ja teknologiaan ja innovaatioihin suhtaudutaan myönteisesti. Mutta meillä on myös juuri mainitut ongelmat nuorten syrjäytymisestä ja lisäksi väestömme ikääntyy.

Me tarvitsemme tuottavuuden kasvua, nykyisillä voimavaroilla pitää saada enemmän aikaan ympäristöä vahingoittamatta. Uutta tietoa pitää pystyä tuottamaan ja soveltamaan. Tulee panostaa tutkimukseen ja tutkimustulosten hyväksikäyttöön. Oikeusvaltio on tässäkin tärkeä; sen avulla voidaan turvata kehittäjille ja sijoittajille oikeudet, mutta samalla pitää huoli kilpailusta markkinoilla. Kasvun ydintekijöitä on, että uudet yritykset korvaavat tehottomia ja pitävät näin kokonaistuottavuuden kasvua yllä. Siihen tarvitaan kilpailua ja markkinoita.

Ilmastonmuutoksesta ja ikääntyvien palvelutarpeista.

Viime viikolla suuret nuorisojoukot osoittivat mieltä ilmastonmuutosta vastaan. Toissa viikolla taas lehdet täyttyivät kirjoituksista, jossa kerrottiin epäonnistumisista vanhusten hoidossa. Molemmat asiat ovat tavattoman tärkeitä silloinkin, kun ne eivät ole otsikoissa.

Vaaleissa valitut kansanedustajat ja heidän luottamustaan nauttivat hallitus tekevät arvovalinnat ja päättävät, mihin tärkeysjärjestykseen asiat laitetaan. Tiede ja tutkimus voi auttaa päätöksenteossa. Ensinnäkin se voi antaa pohjaa ja faktoja tilanteen analyysiin. Toisaalta tutkimuksen avulla voidaan selvittää, millä toimenpiteillä saavutetaan tehokkaimmin halutut tavoitteet.

Viime vuonna Suomeen perustettiin Helsinki Graduate School of Economics. Sen avajaisissa puhui kaksi taloustieteen nobelistia Jean Tirole ja Bengt Holmström. He ovat julkaisseet paljon myös yhdessä, Molemmat ovat lisäksi kirjoittaneet siitä, miten markkinat voivat auttaa tavoitteiden saavuttamisessa ja mitä riskejä markkinaratkaisut sisältävät.

Päästökaupan avulla voidaan ympäristötavoitteita saavuttaa niin, että toimenpiteiden kielteiset vaikutukset työllisyyteen ja kasvuun minimoidaan.

Jean Tirole on kirjoittanut paljon ympäristökysymyksistä. HSGE:n professori Matti Liski on taas Suomessa tutkinut mm. ympäristöpolitiikkaa.

Bengt Holmström on selvittänyt hallitusten tarjoamien ja voittoon tähtäävien yksityisten palvelujen työnjakoa ja eroja. Hän on tutkinut varsinkin ulkoisvaikutusten sisäistämistä yksityispuolella kannustin- ja yritysteoriassa. Valtion rooli korostuu laaja-alaisissa ulkoisvaikutuksissa, jotka yleensä liittyvät kuluttajien suojaamiseen tai yhteiskunnan pelisääntöihin.

Näitä kysymyksiä käsitteli myös vuonna 2007 Suomessa ilmestynyt taloustieteilijöiden tuottama kirja Pohjoismainen malli. Kun kilpailua halutaan lisätä, tarvitaan yksityinen sektori toimijaksi. Useimmin tavoitteena on alemmat kustannukset, mutta sen lisäksi pyrkimyksenä voi olla myös korkeampi laatu, enemmän innovaatiota ja uudet liiketoimintamallit.

Kirjassa korostaan, että ulkoistaminen edellyttää tarkkaan määriteltyjä tavoitteita ja huolellisesti valittuja suoritusmittareita. Se jatkaa, että *”toimintojen siirtäminen voittoa tuottaville yksityisille yrityksille voi johtaa huonoihin lopputuloksiin, koska kustannukset on helppo mitata, mutta tuotoksen laatua on monissa suhteissa vaikea monitoroida. Tämä ei tarkoita, etteikö hyvinvointipalvelujen tuotannon ulkoistamista tai yksityistämistä voida koskaan onnistuneesti toteuttaa, vaan että se on monimutkainen proseduuri ja siksi sitä on parempi kokeilla yksittäisissä tapauksissa, learning by doing, ennen kuin sovelletaan laaja-alaisesti”*. Kirjan toimituskunnassa oli mm. kaksi Louise ja Göran Ehrnroothin palkinnon saanutta taloustieteilijää, Sixten Korkman ja Bengt Holmström. HGSE:n esimies, professori Otto Toivanen on taas ollut yksi eduskunnassa kuultu asiantuntija tällä alalla.

Viestini on: Vaaleissa valitaan kansanedustajat ja europarlamentaarikot. Heille annetaan laaja mandaatti arvovalintojen osalta. On tärkeä huolehtia siitä, että heillä on päätöksenteossa apunaan laaja ja relevantti tutkimustyö. Siinä Helsingin Yliopiston, Aalto yliopiston ja Hankenin yhteinen tutkimus- ja koulutusyksikkö HGSE voi antaa oman panoksensa.